

ELŐSZÓ

Általános tudnivalók a szótárról

Szótárunk az eddigi legjelentősebb és legnagyobb terjedelmű kínai–magyar szótár: 6090 első szintű és mintegy 74 000 kapcsolt, összetett címszót tartalmaz, amivel a legnagyobb kéziszótárak közé tartozik. A címszóanyagát részben a leginkább standardnak számító egy- és kétnyelvű kéziszótárak címszóanyaga, részben pedig az elmúlt 20 évben keletkezett, illetve elterjedté vált új szavak és kifejezések listáit tartalmazó szakmai és sajtóanyagok alapján válogattuk össze, hogy a kiadásakor a lehető legjobban megfeleljen a felhasználók igényeinek. A szócikkek szerkezetének felépítésében, tartalmának kialakításában elsődlegesen a magyar anyanyelvű, kínaiul tanuló, vagy e nyelvet használó közönség igényeit tartottuk szem előtt, de igyekeztünk tekintettel lenni a kínai anyanyelvű felhasználók várható szükségleteire is, amennyire e kétféle felhasználói kör igényei egyidejűleg kielégíthetők.

„Kínai nyelven” (az általános gyakorlatnak megfelelően) a jelen szótár is az északi (ún. mandarin) nyelvjárásokon, azon belül is legnagyobb mértékben a pekingi dialektuson alapuló, de önállóan kodifikált modern kínai köznyelvet (*pǔtōnghuà* 普通话, *guóyǔ* 国语) érti, valamint ennek történeti előzményét (mandarin nyelv, *guānhuà* 官话), továbbá a hagyományos dráma- és prózairodalom nyelvéből származó irodalmi nyelvet (*báihuà* 白话) és a klasszikus írott nyelvet (*wényán/gǔwén* 文言、古文). Szisztematikusan azonban csak a modern köznyelv és irodalmi nyelv szókincsét foglalja magában, a klasszikus írott nyelv elemei csak abban a mértékben szerepelnek benne, amennyiben lényegesen segítik a belőlük származó modern nyelvi egységek jelentésének megértését. Ezenkívül szerepelnek benne (külön megjelölve) olyan nyelvjárási szavak, kifejezések is, melyek a köznyelvi szókincsnek ugyan nem váltak (még) részévé, de saját eredeti földrajzi régiójukon kívül szélesebb körben is ismerik és használják őket a köznyelv beszélői.

A szótár felépítése és részei

Szótárunk a legelterjedtebb gyakorlatot követve elsődlegesen a kínai nyelv átírására széles körben használatos, nemzetközileg szabványos *pinyin* (拼音) átírás szerinti ábécérendben tartalmazza az első szintű (egy írásjegyből álló) címszavakat, alattuk pedig ugyancsak ábécérendben azok kapcsolt címszavait, vagyis azon szavakat, kifejezéseket, melyek az adott első szintű címszó írásjegyével kezdődnek. Az azonos betűsorrallal jelölt elemek között a tónusok („zenei hangsúlyok”) közhasználatú számjelölése (1. = magas szinttartó, jele: ^ˊ, pl. *mā*; 2. = emelkedő, jele: ^{ˊˊ}, pl. *má*; 3. = ereszkedő-emelkedő, jele: ^{ˊˋ}, pl. *mǎ*; 4. = eső, jele: ^ˋ, pl. *mà*) határozza meg a sorrendet, ebben a tónustalan („semleges tónusú”) alakok következnek utolsóként. Az azonos olvasatú/átírási első szintű címszavak növekvő vonásszám szerinti sorrendben szerepelnek. A nem ismert kiejtésű-átírási írásjegyek kikeresését egy ugyancsak szokásos kikeresőkulcsok szerinti táblázatpár teszi lehetővé: a keresendő írásjegy grafikai kulcselemének azonosítása után az első táblázatban (*Kikereső kulcsok táblázata*) vonásszám szerint sorba rendezett kulcselemei között kell azt megtalálni, majd a mellette feltüntetett sorszámmal lapozni a második táblázatban (*Az írásjegyek kulcsok és vonásszám szerint rendezett táblázata*), és ott a kulcselemen kívüli további vonásszám szerint kikeresni az adott írásjegyet, így megtalálva an-

nak *pinyin* átírását, melynek birtokában már könnyen megtalálható a keresett szócikk. Nézzünk egy konkrét példát: ha a keresett írásjegy a 桥, akkor ennek azonosítható kulcsa a 木 (az írásjegy bal oldala), ez négy vonásból áll. A négyvonásos kulcsok közül kikeressük a 木-t, majd a kikereső táblában ehhez lapozunk. A kulcson felül a keresett írásjegyben még hat vonás szerepel, ezért a 木 kulcs alatt a „hat vonás” (六画) kategóriát nézzük át, s ott meg is találhatjuk a 桥 írásjegyet, melynek megadott kiejtése *qiáo*. Ezután a szótárban az ábécérendnek megfelelően kereshetjük meg (Q betűnél, *qiáo* kiejtés alatt) az írásjegyet.

Ne feledjük, hogy a kulcs azonosítása nem mindig ennyire triviális feladat, és ha egy lehetséges kulcs alatt nem találjuk az írásjegyet, meg kell próbálni a többi olyan kulcs alatt is keresni, amelyek elemként szerepelnek az írásjegyben.

Az egyes szócikkek szerkezete

Az első szintű és az összetett címszavak szócikkei lényegében azonos elvek és szabályok szerint épülnek fel, azzal a különbséggel, hogy az előbbieknél a címszó után zárójelben megadjuk a használatos írásjegyvariánsokat is: pirossal szedve a szabályos hagyományos (egyszerűsítés nélküli) alakokat, feketevel pedig az egyéb nem szabványos változatokat. A címszó főalakját annak *pinyin* átírása követi (erről a részletesebb leírást lásd lentebb). Az átírásban az egyes szótagok tónustalan voltát csak akkor jelöljük a tónusjel hiányával, ha az adott szótag mindig kötelezően tónustalan ejtésű. A fakultatív tónustalanodást nem jelöljük – az ilyen szótagok normális tónusértékükkel szerepelnek. A *pinyin* átírásban egyetlen nem-szabványos jelet alkalmazunk: az ún. elváló igék (és esetenként melléknemek) tagjai közé tett // jelzés utal arra, hogy a jel két oldalán álló tagok esetenként, bizonyos mondat-szerkezetekben egymástól elváltan állhatnak, egyéb szavak, mondatrészek kerülhetnek közéjük, sőt esetenként a második tag a mondatban akár az első tag előtti tartományba is kerülhet.

Abban az esetben, ha ugyanaz a címszóalak (mind írásmód, mind hangalak tekintetében azonosan) több, egymástól világosan elkülönülő lexémát reprezentál, akkor az ilyen azonos alakú, de nem összefüggő jelentésű *homonimák* külön-külön címszavak alá rendezve szerepelnek, és fő címszóalakjaikat jobb felső indexbe tett arab számok jelölik:

沉着¹ *chénzhuó* [mn] hidegvérű, nyugodt, szilárd ► 勇敢 ~ *yǒnggǎn* ~ bátor és szilárd • ~应战 ~ *yìngzhàn*
nyugodtan áll a harc elé

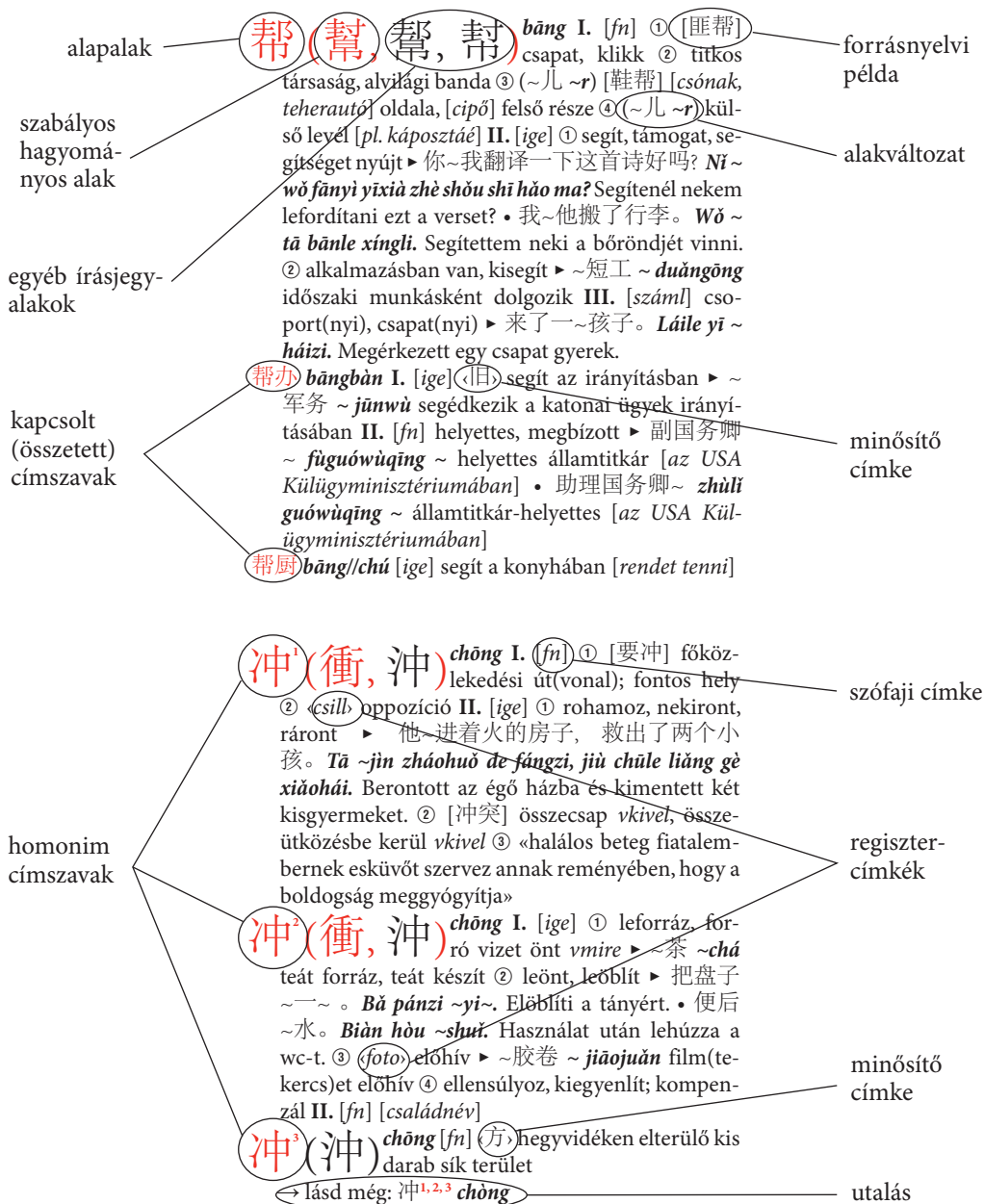
沉着² *chénzhuó* [ige] «kém» lerakódik [szervetlen anyag]
élő anyagra]

A főalak és *pinyin* átírása után háromszintű tagolásban következnek a jelentések:

- Ahol releváns, ott római számokkal jelöltén különítettük el a különböző szófajú jelentéseket. A szószintű egységeknél szögletes zárójelben jelenik meg a szófajt jelölő címke (ezek listáját lásd alább az 1. mellékletben).
- Egyazon szófaji jelentésszótáron belül bekarikázott arab számok választják el egymástól a különálló jelentésváltozatokat.
- Egy-egy ilyen jelentésváltozaton belül az elváló jelentésárnyalatok között pontosvessző áll. Az egyazon jelentésárnyalathoz tartozó alternatív ekvivalenseket pedig vessző választja el. Ha egy jelentésárnyalat illusztráló példái után ugyanazon jelentésváltozat egy további jelentésárnyalata következik, azt az előtte álló példától kettős vonal (||) választja el.

A különböző jelentések elkülönítését kínai beszélők számára az ekvivalensek előtt szögletes zárójelben megjelenő forrásnyelvi példák segítik. A jelentéseket, jelentésárnyalatokat pedig számos

példával illusztráljuk, melyek sorát jobbra mutató csúcsú háromszög (►) vezeti be, az ugyanazon jelentést illusztráló példákat pedig fekete pötty (•) választja el. (A példákat is megadjuk mind kínai írásjegyes, mind *pinyin* átírású alakban.) Ahol a jelentés megértéséhez szükséges, ott szögletes zárójelben dőlt betűvel szedett magyar nyelvű megjegyzések, kiegészítések is találhatóak. Ahol pedig egy adott jelentéshez nincs megfelelő magyar nyelvű ekvivalens (például mert olyan dologról, fogalomról van szó, melynek a magyar kultúrában nincs megfelelője, a magyar nyelvben nincs megnevezése), ott csúcsos idézőjelek közt körülírással adjuk meg a jelentést.



Ha akár a címszó egészének, akár valamelyik jelentésszótályának vagy jelentésváltozatának létezik más, az alapalaktól eltérő alakváltozata, akkor azt az érintett egység elején zárójelben tüntetjük fel.

A kínai nyelv igen gazdag olyan (legtipikusan négy szótagú, de esetenként hosszabb) figuratív értelmű, rögzített kifejezésekben (*chéngyǔ* 成语), melyek eredetüket tekintve gyakran a kínai kultúra hagyományában, Kína történelmében, irodalmában gyökereznek, és melyek valós jelentése nem következtethető ki az öt alkotó szavak, morfémák jelentéséből. Ezeket a „成” címke jelöli, jelentésének megadására pedig kétféle eljárást alkalmazunk:

- Ahol van hasonló vagy jelentésében nagyon közel álló magyar kifejezés, szólás, ott ezt szerepeltetjük a címszó ekvivalensként, és zárójelben adjuk meg az eredeti szó szerinti jelentést.
- Ahol nincs jó magyar megfelelő, ott a szó szerinti jelentést szerepeltetjük ekvivalensként, mellette pedig körülírásként adunk értelmező, a megértést segítő magyarázatot.

Az egyes szavak jelentésének pontosabb megértését, használati körének lehatárolását stiláris *minősítő címkék* (listájukat lásd lentebb a 2. mellékletben), valamint a valamely szakszókincshez tartozást jelölő *regisztercímkék* (lásd a 3. mellékletet) segítik, ezek a vonatkozó jelentési egység elején csúcsos zárójelben találhatók.

A szócikkek végén (illetve ha csak valamely jelentésváltozatot érintik, akkor a megfelelő egység végén), nyíllal (→) jelölten jelennek meg az esetleges keresztutalások, melyek az adott címszó más olvasatú (ezért a szótárban máshol található) előfordulásaihoz, azonos vagy kapcsolódó jelentésű más címszavakhoz, vagy egyéb módon releváns más szócikkekhez utalják a használatot.

A pinyin átírási rendszer és az egyes hangok kiejtése

A címszavak kiejtésének átírására a jelenleg nemzetközileg leginkább elfogadott *pinyin* (拼音) átírást használjuk. A *pinyin* és az ún. *magyar tudományos átírás* közötti viszonyt az alábbi táblázat mutatja, a nemzetközi fonetikai ábécé (IPA) átírásával, az egyes összetevők kiejtési magyarázatával és magyar hangokból felépített közelítő kiejtésével kiegészítve. (A kínai hagyományt követve nem egyes hangokra, hanem szótagkezdetekre és rímekre tagoltan ismertetjük a kiejtést.)

A szótagkezdő mássalhangzók

<i>Pinyin</i>	IPA	M. tud.	Leírás	Magyaros kiejtés
b-	[b]	p-	zöngétlen b	p-
p-	[p ^h]	p'-	aspirált p	ph-
m-	[m]	m-	m	m-
f-	[f]	f-	f	f-
d-	[d]	t-	zöngétlen d	t-
t-	[t ^h]	t'-	aspirált t	th-
n-	[n]	n-	n	n-
l-	[l]	l-	l	l-
z-	[ts]	c-	zöngétlen dz	c-
c-	[ts ^h]	c'-	aspirált c	ch-
s-	[s]	sz-	sz	sz-

<i>Pinyin</i>	IPA	M. tud.	Leírás	Magyaros kiejtés
j-	[tɕ]	k-/c-	egyszerre ejtett c és ty	ty-
q-	[tɕʰ]	k'-/c'-	egyszerre ejtett c és ty aspiráltan	tyh-
x-	[ɕ]	h-/sz-	egyszerre ejtett sz és j	sz-/s-
zh-	[ʈʂ]	cs-	hátrahajló nyelvvel képzett cs	cs-
ch-	[ʈʂʰ]	cs'-	hátrahajló nyelvvel képzett aspirált cs	csh-
sh-	[ʃ]	s-	hátrahajló nyelvvel képzett s	s-
r-	[ʐ]	zs-	hátrahajló nyelvvel képzett zs	zs-
g-	[ŋ]	k-	zöngétlen g	k-
k-	[kʰ]	k'-	aspirált k	kh-
h-	[x] / [χ]	h-	veláris v. uvuláris h (kb. a német <i>ach</i> -hang, ill. a holland <i>ch</i> megfelelője)	h-

A rímek

<i>Pinyin</i>	IPA	M. tud.	leírás	magyaros kiejtés
-a	[a]	-a	á	-á
-o	[o]	-o	ó	-ó
-e	[ɤ]	-ö/-o	ajakkerekítés nélküli, kissé előrébb képzett o	-ö
-ai	[ai]	-ai	áj	-áj
-ei	[ei]	-ei	éj	-éj
-ao	[ɑu]	-ao	ao	-ao
-ou	[oʊ] / [əʊ]	-ou (j- után -u)	ou	-ou
-an	[an]	-an	rövid á-val ejtett án	-an
-en	[ən]	-en	az angol/német redukált <i>schwa</i> -val ejtve	-en
-ang	[aŋ]	-ang	rövid á-val ejtve; az -ng mint az angol <i>song</i> vége, vagy a magyar <i>ing</i> -ben az n	-ang
-eng	[əŋ]	-eng	lásd az előző két rím leírását	-eng
-i (z, c, s, zh, ch, sh, r után)	[ɿ / ʅ]	-i	az orosz ы-höz hasonló hang, kerekítetlen, hátrébb képzett ü	-ö
-i / yi (máshol)	[i]	-i	i	-i
-ia / ya	[ia]	-ia / ja	íá	-iá / já
-ie / ye	[iɛ]	-ie / je	ie	-ie / je
-iao / yao	[iɑu]	-iao / jao	iao	-iao / jao
-iu / you	[iʊ] / [iou]	-iu / ju	röviden ejtve iu, hosszabban vagy magában jou	-iu / jou
-ian / yan	[iɛn]	-ien / jen	ien	-ien / jen
-in / yin	[in]	-in	in	-in

<i>Pinyin</i>	IPA	M. tud.	Leírás	Magyaros kiejtés
-ing / ying	[iŋ]	-ing	a -ng mint az angol <i>song</i> vége, vagy a magyar <i>ing</i> -ben az n	-ing
-iang / yang	[iaŋ]	-iang / jang	rövid á-val; a -ng-ről lásd az előző rímet	-iang / jang
-u (kivéve j, q, x, y után) / wu	[u]	-u / wu	ú; magában állóan az angol <i>w</i> -vel azonos, szűk ajakréssel képzett rövid u-val indul	-ú / vú
-ua / wa	[ua]	-ua / wa	á-val ejtve; az u kiejtése mint az előző rímben	-uá / vá
-uo / wo	[uo]	-uo, -o / wo	az u ejtése mint az előzőekben	-uo / vó
-uai / wai	[uai]	-uai / wai	az u ejtése mint az előzőekben; rövid á-val	-uáj / váj
-ui / wei	[uei]	-ui / wei	az u ejtése mint az előzőekben; a főmagánhangzó hosszú í vagy éj	-uí / vej
-uan / wan	[uan]	-uan / wan	az u ejtése mint az előzőekben; rövid á-val ejtve	-uán / ván
-un / wen	[un] / [uən]	-un / wen	az u ejtése mint az előzőekben; az u és az n között rövid <i>schwa</i> (lásd az -en rímnél)	-u(e)n / ven
-uang / wang	[uɑŋ]	-uang / wang	az u ejtése mint -uan rímnél; az -ng ejtését lásd az -ing rímnél	-uang / vang
-ong / weng	[oŋ] / [uəŋ]	-ung / weng	lásd az előző két rím leírását	-ung / veng
-u (j, q, x után), -ü / yu	[y]	-ü	ű	-ű
-ue (j, q, x után), -üe / yue	[yɛ]	-üe / jüe	üe	-üe / jüe
-uan (j, q, x után) / yuan	[yɛn]	-üan / jüan	üen, üan	-üen / jüen
-un (j, q, x után) / yun	[yn]	-ün / jün	ün	-ün / jün
-iong / yong	[yʊŋ]	-iung / jung	az i inkább ü-nek hallatszik, az u rövid; az ng-ről lásd az -ing rímnél	-jung / jung
-r / er	[ɹ] / [ʅ]	er	magában ejtve hátrahajló nyelvvel képzett összeolvadt <i>schwa</i> és r; más szótagok zárlatában (az egyébként ott levő i-t, n-t, ng-t törölve) hátrahajló nyelvvel képzett r (ún. 儿化 jelenség)	-r / ör

1. melléklet: A szófaji címkék

<i>előlj</i>	előljárárszó	<i>köt</i>	kötőszó
<i>fn</i>	főnév	<i>mn</i>	melléknév
<i>hangut</i>	hangutánzószó	<i>nm</i>	névmás
<i>hat</i>	határozó szó	<i>part</i>	partikula
<i>hely</i>	helyszó	<i>si</i>	segédige
<i>ige</i>	ige	<i>száml</i>	számlálószó
<i>ind</i>	indulatszó	<i>szn</i>	számnév

2. melléklet: A stiláris és használati kört érintő minősítő címkék táblázata

方	nyelvjárási	讳	tabu, sértő
口	(elsősorban) beszélt nyelvi	谦	alázatos
书	(elsősorban) írott nyelvi	字	szó szerinti értelmű
喻	metaforikus, figuratív	婉	eufemizmus
旧	régies	古	ókori, ill. klasszikus írott nyelvi
贬	pejoratív	成	<i>chéngyǔ</i>
套	udvarias formula	俚	szleng
尊	tiszteleti forma		
诙	humoros		

3. melléklet: A szakszókincs-regiszterek címkéinek táblázata

<i>akrob</i>	akrobatika	<i>gyógysz</i>	gyógyszerészet
<i>áll</i>	állattan	<i>hajó</i>	tengerészet, hajózás
<i>ásv</i>	ásványtan	<i>hal</i>	halászat
<i>bány</i>	bányászat	<i>ip</i>	ipar
<i>biokém</i>	biokémia	<i>iparm</i>	iparművészet
<i>biol</i>	biológia	<i>irod</i>	irodalom
<i>csill</i>	csillagászat	<i>jog</i>	jog
<i>dipl</i>	diplomácia	<i>kart</i>	kartográfia
<i>elektr</i>	elektronika	<i>kat</i>	katonai
<i>élettan</i>	élettan, fiziológia	<i>kém</i>	kémia
<i>épít</i>	építészet	<i>kín.orv.</i>	kínai orvoslás
<i>erd</i>	erdészet	<i>koh</i>	kohászat
<i>fil</i>	filozófia	<i>környv</i>	környezetvédelem
<i>film</i>	film, mozi	<i>közl</i>	közlekedés
<i>fiz</i>	fizika	<i>logika</i>	logika
<i>fonet</i>	fonetika, hangtan	<i>mat</i>	matematika
<i>foto</i>	fényképészet	<i>met</i>	meteorológia
<i>földr</i>	földrajz	<i>mezőgazd</i>	mezőgazdaság
<i>gazd</i>	gazdaság	<i>műv</i>	művészet
<i>geol</i>	geológia	<i>növ</i>	növénytan/botanika
<i>gép</i>	gépészet	<i>nyelvt</i>	nyelvtan, nyelvészet

nyomd nyomdászat
olaj olaj(ipar)
orv gyógyászat/orvosi
pol politika
pszich pszichológia
rádió rádiótechnika
rég régészet
rep repülés
sport sport
stat statisztika
számtech számítástechnika

szính színművészet/színház
távközl távközlés
text szövőipar/textilipar
tört történelem
űrkut űrkutatás, űrrepülés
vall vallás
vasút vasút
vill villamosság, elektromosság
víz vízügy, hidrológia
zene zene